

**ОСВІТНІЙ РІВЕНЬ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ
І ЙОГО ВІДПОВІДНІСТЬ ПОТРЕБАМ РИНКУ ПРАЦІ**

Інноваційний розвиток України і її входження в європейський соціокультурний простір ставить перед вітчизняною освітою нові вимоги до зростання інтелектуального рівня нації, формування підростаючої особистості, яка має високу фахову підготовку і спроможна постійно підвищувати свій професійний рівень, орієнтуючись на вимоги ринку праці.

У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI ст.”), Національній доктрині розвитку освіти наголошено на необхідності забезпечення високої якості професійної освіти, конкурентоспроможності та мобільності випускників вищих навчальних закладів на ринку праці. Є потреба пошуку нових моделей і підходів до професійної підготовки майбутніх фахівців. Проте вітчизняна психолого-педагогічна наука сьогодні знаходиться на складному етапі свого розвитку, що характеризується різноманіттям інноваційних підходів і концепцій, покликаних сприяти цілісному і гармонійному розвитку особистості, створенню сприятливих умов для її формування, проголошуючи гуманізм основою побудови своєї наукової парадигми.

Сучасна система вищої освіти у своїй методологічній основі має такі провідні принципи: фундаментальність, варіативність і альтернативність, гуманізацію навчально-виховного процесу і гуманітаризацію його змісту. Важливою тенденцією в реформуванні вищої школи є єдність і різноманітність освітнього простору, що, з одного боку, опирається на національні традиції, а з іншого – враховує сучасні процеси глобалізації й інтеграції в європейську і світову культурну спільноту. Реформування системи освіти потребує системного розуміння багатьох проблем, особливо тих, які довгий час у нас замовчувалися або нівелювалися. У цьому контексті особливо актуалізуються

як теоретичні знання, так і практичні вміння, навички і компетенції, пов'язані з підготовкою психолого-педагогічних фахівців до вирішення важливих соціальних проблем, зокрема до здійснення завдань статевого виховання і сексуальної просвіти, профілактики негативних явищ в учнівському середовищі. Також слід зазначити, що освітньо-кваліфікаційний рівень психолого-педагогічних фахівців повинен відповідати сучасним вимогам ринку праці оскільки саме це сприяє забезпеченню успіху в їхній діяльності.

У контексті порушеної проблеми особливої значущості набувають наукові праці, як у психолого-педагогічній теорії, так і в практиці, зокрема з теоретико-методологічних проблем неперервної професійної освіти (І. Зязюн, Н. Ничкало, С. Сисоєва, І. Смирнов та ін.), дидактики професійної освіти (С. Батишев, С. Гончаренко, М. Махмутов та ін.), питань формування професійної готовності (Л. Анциферов, О. Бодальов, А. Деркач, Е. Зеєр, Н. Кузьміна, А. Маркова й ін.), щодо особливостей розвитку особистості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки (В. Гриньова, Т. Поясок, В. Рибалко, В. Семиченко й ін.). Вивченням питань функціонування ринку праці займалися Д. Богиня, С. Калініна, Е. Лібанова, В. Онікієнко, В. Петюх та ін.

Наукові пошуки щодо розв'язання проблеми підготовки молоді до дорослого життя через систему діяльності педагога щодо впливу на статево свідомість здійснювали В. Васютинський, М. Боришевський та ін., через формування сексуальної поведінки – Т. Говорун, Т. Гурлева й ін., через формування фізіологічних аспектів статевої просвіти – В. Каган, Д. Колесов, А. Хрипкова, І. Юнда й ін.

Науковим підґрунтям для вдосконалення професійної підготовки студентів, які здобувають психолого-педагогічну освіту, виступають дослідження О. Главацької, І. Іванової, І. Ковальчук, С. Когут, В. Приходька, Л. Столярчук, Н. Якси. Разом із тим, теоретичний аналіз наукових праць, у яких відображені результати проведених досліджень, свідчить, що проблема психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних

зкладах і відповідність її вимогам ринку праці ще недостатньо досліджена як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Актуальність дослідження питань освітнього рівня психолого-педагогічних фахівців і відповідність його вимогам ринку праці зумовлена нагальними проблемами, які мають місце у вищих навчальних закладах і потребують вирішення. Існує проблема необхідності введення у навчально-виховний процес предметів статевоосвітньої тематики і, відповідно, підготовки таких кадрів, які б мали фахову підготовку щодо питань статі й адекватно відповідали потребам і вимогам ринку праці. Однією з причин такого стану речей є недооцінювання значення і відсутність науково обґрунтованої системи підготовки майбутніх фахівців до статевого виховання, сексуальної просвіти і профілактичної діяльності, що значно знижує ефективність такої діяльності в навчальних закладах України. При цьому хочемо зазначити, що недостатньо приділяється уваги відповідності вищої освіти України Європейським стандартам і досі не сформовано єдиної точки зору щодо розуміння поняття “конкурентоспроможність вищих навчальних закладів”. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що досвід західних країн не вивчений належним чином, тому і не знаходить свого достатнього втілення в системі підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України.

Метою даного розділу дослідження відповідності освітнього рівня психолого-педагогічних фахівців потребам ринку праці, зокрема щодо підготовки молоді до сімейного життя, питань статевого виховання і сексуальної просвіти тощо.

У Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що підготовка психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, їхнє професійне вдосконалення – важлива умова модернізації освіти. Для підтримки і підвищення їхньої відповідальності за якість професійної діяльності держава забезпечує: розробку і вдосконалення нормативно-правової бази професійної діяльності психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців; прогнозування і задоволення потреб суспільства і потреб ринку праці в зазначених фахівцях; розвиток конкурентоспроможної системи навчальних

закладів, у яких проводиться підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців; розробку і запровадження державних стандартів психолого-педагогічної освіти різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і державних стандартів післядипломної освіти; опанування психолого-педагогічними фахівцями сучасних ІКТ; періодичне оновлення і взаємоузгодження змісту підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації психолого-педагогічних фахівців; впровадження системи цільового державного фінансування підготовки психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців і їхнє професійне вдосконалення; покращення системи мотивації професійного зростання і вдосконалення фахового рівня психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, можливість вивчення іноземних мов та ін.

Держава забезпечує умови для підвищення престижу і соціального статусу психолого-педагогічних і науково-педагогічних фахівців, створює систему професійного відбору молоді до вищих педагогічних навчальних закладів [8]. Проте проблема професійної підготовки висококваліфікованого сучасного фахівця давно вийшла за межі окремого навчального закладу чи навіть системи вищої психолого-педагогічної освіти. Назріла необхідність не лише якісного оновлення змісту професійної підготовки майбутнього психолого-педагогічного фахівця, особливо соціального, до роботи з так званими “важкими” підлітками, але й формування його особистісних якостей, які є вкрай необхідними у процесі перевиховання і ресоціалізації дезадаптованих осіб.

Після започаткованого у 1994 р. контракту між ЮНЕСКО й Академією педагогічних наук України питання превентивної освіти і виховання стало пріоритетним у системі психолого-педагогічних, правових, медичних досліджень. Особливої гостроти ця проблема набуває у складних соціокультурних умовах економічних і політичних суперечностей, неврівноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства. Девальвація загальнолюдських цінностей, втрата духовних орієнтирів, підлітковий алкоголізм, наркоманія, статева деморалізація в середовищі

неповнолітніх тощо потребують відповідної переорієнтації освітньо-виховної політики, насамперед, навколо проблем збереження генофонду України, фізичного, психічного, соціального розвитку особистості, формування системи гуманістичних цінностей і своєрідного стійкого “імунітету” до негативних впливів соціального оточення, розробки науково обґрунтованої цілісної системи превентивних дій для запобігання проявам асоціальної поведінки [13, с. 18].

Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у контексті процесів демократизації, гуманізації освіти, спрямованості на реалізацію у психолого-педагогічному процесі “суб’єкт-суб’єктних” відносин має сприяти розвитку особистості майбутніх фахівців, задоволенню їхніх фахових освітніх інтересів і потреб, формуванню соціальної та професійної мобільності, здатності до успішного професійного й особистісного спілкування, до подолання конфліктів, творчого вирішення професійних завдань, вироблення колективних рішень, роботи в команді, що значною мірою сприятиме їхній конкурентоспроможності на ринку праці.

Вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу повинно забезпечувати формування усвідомленого ставлення до психолого-педагогічної освіти, розуміння її як необхідного компонента професійної підготовки, а тому – готовності до співпраці з викладачем щодо вибору її додаткового змісту і форм реалізації. Психолого-педагогічна підготовка фахівців організовується відповідно до вимог державних стандартів педагогічної освіти фахівців у вищому навчальному закладі, здійснюється відповідно до сучасних вимог суспільства і ринку праці щодо фахівця в галузі педагогіки і психології, що передбачає необхідність розробки й теоретичного обґрунтування структури, змісту й організаційних форм здійснення означеної підготовки майбутніх фахівців, а також виявлення критеріїв її ефективності [12, с 3].

Освіта і професійна підготовка кваліфікованих фахівців повинні бути адаптовані та більш тісно пов’язані з вимогами ринку праці. Психолого-педагогічні працівники повинні мати доступ до освіти і професійної підготовки

впродовж усього свого трудового життя з тим, щоб модернізувати існуючі навички і набути нових у міру необхідності.

Враховуючи вимоги сучасного ринку праці, випускникам вищих і професійно-технічних навчальних закладів (ПТНЗ), які не мають професійного досвіду роботи, важко конкурувати на ринку праці з досвідченими фахівцями, коли на одне робоче місце претендує по кілька спеціалістів із досвідом роботи, тому освітній рівень майбутніх фахівців вимагає високого рівня як із теоретичної, так і з практичної підготовки.

В умовах трансформації економіки і підвищення ролі новітніх технологій у виробництві освіта є необхідною умовою й основним засобом перетворення людського потенціалу в якісний людський капітал. Освіта, що відповідає потребам суспільства і ринку праці, відіграє провідну роль у гуманітарному розвитку, оскільки дозволяє сформувати в кожній людині здатність швидко адаптуватися до сучасних соціально-економічних реалій і забезпечувати собі належну якість життя.

Основними завданнями в цій сфері є: розширення практики формування державного замовлення на підготовку фахівців вищими і спеціальними навчальними закладами для представників соціально вразливих верств населення; забезпечення рівного доступу до якісної безкоштовної освіти представників різних соціальних верств населення, регіонів тощо; заохочення здійснення громадянами витрат на отримання освіти для себе і членів сім'ї шляхом створення відповідних кредитних, страхових програм, системи податкового кредиту; застосування децентралізованого підходу до професійного навчання з метою врахування потреб регіональної економіки і задоволення освітніх потреб місцевого населення; запровадження гуманістичного характеру освіти на основі вільного розвитку особистості, виховання соціальної активності й патріотизму; здійснення якісних змін у системі підвищення кваліфікації та підготовки кадрів, забезпечення їхньої відповідності тенденціям розвитку ринку праці та потребам людини вдосконалювати свій освітній і кваліфікаційний рівень впродовж усього життя [3].

Ринок праці, зважаючи на дослідження планів навчально-виховної роботи освітніх закладів, сьогодні потребує фахівців, які за своїм професійним призначенням здатні скеровувати зусилля на залучення учнів до формування загальнолюдських моральних і духовних цінностей, попередження відхилень у їхній поведінці, особливо тих, хто перебуває в несприятливих умовах родинного чи інституційного виховання, став на шлях асоціальної та протиправної поведінки, забезпечуючи таким чином у роботі з батьками й особистістю своєчасну профілактику різноманітних відхилень: соціальних, моральних, психолого-педагогічних тощо [13, с. 4].

Зростання соціальної ролі особистості, гуманізація і демократизація суспільства потребують створення таких умов, за яких молоде покоління України перетворилося б у націю, яка постійно навчається й удосконалюється [11, с. 164].

Однак для підвищення ефективності навчально-виховного процесу вагоме значення має підготовка відповідних психолого-педагогічних кадрів, бо педагог, психолог, вчитель чи вихователь був, є і буде ключовою фігурою психолого-педагогічного процесу, в тому числі такого складного за своєю суттю, як процес підготовки учнів до майбутнього сімейного життя, профілактики чи ресоціалізації неповнолітніх осіб із відхиленнями в поведінці тощо.

Зважаючи на викладене, виникає потреба в підвищенні компетентності майбутніх спеціалістів у сфері міжстатевих стосунків, їхньої здатності керувати процесом духовно-морального розвитку учнів, підготовки їх до свідомого і відповідального виконання соціальних ролей чоловіка/дружини, батька/матері. Проблеми міжстатевих стосунків повинні розглядатися в тісному взаємозв'язку з питаннями здоров'я. Щоб адекватно встановити справжні причини відхилень у поведінці учнів, психолого-педагогічні працівники повинні бути обізнаними хоча б із найбільш потрібними, вибраними питаннями сексології, патопсихології тощо. Їм також необхідно ґрунтовно засвоїти поглиблені курси вікової та педагогічної психології, соціальних девіацій, основ кримінології, соціальної профілактики, теорії та методики ресоціалізаційної педагогіки, як це

має місце в деяких зарубіжних країнах, наприклад, у сусідній Польщі. Така система інтердисциплінарних знань сприятиме формуванню вміння надавати своєчасну і досвідчену психолого-педагогічну, організаційну й інформаційну допомогу, а також моральну підтримку учням і їхнім батькам.

У сфері морального виховання майбутніх фахівців основними завданнями вважаються такі: формування свідомості, духовно-моральної культури, нагромадження досвіду і навичок моральної поведінки; формування почуття особистої відповідальності за свої вчинки і можливі результати професійної діяльності; розвиток і закріплення дієвих механізмів морального самовиховання і саморегуляції поведінки [22, с. 269]. Освітній рівень і моральне виховання майбутніх кадрів відіграє визначальну роль у їхній підготовці, оскільки вони пов'язані з формуванням системи цінностей і розвитком особистісних якостей людини, які проявляються у її ставленні до інших людей, передусім до своїх потенційних колег і підлеглих.

“Педагог, що прагне морального результату, – зазначає Г. Васянович, – має пізнати не лише сутність моральних явищ, процесів, що знаходяться в постійному розвитку (об'єктивно), а й пізнати своє реальне “Я” (суб'єктивно). Неузгодженість між об'єктивним і суб'єктивним у діяльності педагога здатна призводити до похибок у виборі мети, а також знецінювати результат дії. Оскільки основним принципом самопізнання є знаходження в собі реального “Я”, то головний мотив і завдання педагога полягають у тому, щоб допомогти вихованцеві відкрити шлях до самопізнання своєї людської сутності. У цьому процесі надзвичайна роль належить самоспостереженню, самокритиці, самооцінці, самоаналізу, саморегуляції, самоконтролю й ін.” [1, с. 284].

“Проте не можна не помітити, – пише далі вчений, – що останнім часом і в учнівських, студентських колективах моральні відносини дегуманізуються: замість безкорисливості – відвертий прагматизм, замість справжнього кохання – банальний еротизм. Співжиття молоді до шлюбу, вживання наркотичних засобів стає ніби нормою. Ці й інші риси сучасної молодої людини доводять до трагічних змін у шкалі моральних цінностей, породжують цинізм, розбещеність, деградацію, бездуховність. Тому справжній педагог, який є

співучасником творення моральних відносин між учнями, покликаний не лише передавати певну суму знань, але й нести в собі високі моральні начала, долати агресивність, бачити і вірити в кращі риси людини, “сіяти” добро. Учитель не повинен забувати, що у своїх учнях він має розвивати здатність слухати голос совісті, пізнавати міру добра і зла, вміти відрізнити їх одне від одного, відчувати сутність справедливості, вміти співчувати іншим тощо” [1, с. 304]. При цьому всі сили потрібно скерувати на активну стимуляцію власних сил учня.

У роботі соціальних педагогів, психологів загальноосвітніх навчальних закладів постає питання про співвідношення статевого виховання і сексуальної просвіти.

У поняттях статевого виховання і сексуальної просвіти, незважаючи на тісний взаємозв'язок, існують певні відмінності. Проблема в тому, що й перше, і друге засноване на інформації, отримуваній учнями. Якщо ця інформація залишається лише на пізнавальному рівні, доводиться говорити лише про освіту, але коли ця інформація сприяє формуванню поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій і стійко позначається на поведінці, то можна говорити і про виховання. Тому відокремити “виховне” від лише “просвітницького” або “навчального” не завжди легко, як неможливо розірвати на частини цілісну життєву ситуацію. Щоб інформація мала виховне значення, вона повинна бути цікавою для вікової групи слухачів, мати належний рівень новизни й актуальності, а також презентуватися в яскравій, образній, емоційній формі.

Так, на думку Л. Олійник, статеve виховання – це процес систематичного, свідомо спланованого впливу на формування статевої свідомості та поведінки дітей, складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статевий розвиток дітей і молоді й оволодіння нормами взаємин із представниками протилежної статі, а також правильне ставлення до питань статі. Статеve виховання починається від народження дитини (а ймовірно, що у пренатальний (внутрішньоутробний) період) і зумовлюється переважно соціально-психологічними факторами. Засвоюючи в родині, дитячому садку, загальноосвітній школі, оточуючому суспільстві загальні

моральні норми, хлопчики й дівчатка, в той же час, опановують правила, що передбачають деяку відмінність у їхній поведінці залежно від статі [9, с. 4].

Виходячи з викладеного, можемо констатувати, що статеве виховання – це процес систематичного, свідомо здійснюваного впливу на статево свідомість дитини з метою забезпечення її нормального психосексуального розвитку, передачі наукових знань про людську сексуальність, які сприяють самовизначенню особистості в системах: людина – сім'я, людина – репродуктивне здоров'я, людина – культура сексуальної поведінки, людина – сексуальна сфера тощо [4; 6; 9; 19].

Статево виховання, як невід'ємна складова загального виховання, фактично розпочинається з перших років життя дитини і триває впродовж усіх наступних вікових періодів аж до настання повної біологічної та соціально-психологічної зрілості людини, її становлення як особистості загалом. Статево виховання, особливо в перші роки життя людини, є здебільшого мимовільним процесом, в основу якого покладений психологічний механізм наслідування й ідентифікації дитини з членами сім'ї [16, с. 76-79].

Отже, на нашу думку, статево виховання – це процес соціалізації молодої людини, підготовка її до інтимного, подружнього і сімейного життя відповідно до прийнятих у даному суспільстві моральних норм.

Під змістом сексуальної освіти розуміємо систему знань про репродуктивну функцію людини, природу людської сексуальності, культуру міжстатевих взаємин, шлюб і сім'ю. Метою освіти є розширення поінформованості підлітків, обізнаності щодо питань етики і психології сексуальної поведінки, готовності людини до створення сім'ї та виконання родинних ролей, передусім подружніх і батьківських [4, с. 174].

Зміст сексуальної освіти повинен мати інтегративний характер, тобто містити етичні, психологічні, правові, фізіологічні, гігієнічні, педагогічні й інші аспекти статевої поведінки. Система сексолого-педагогічних знань, зорієнтована на загальнолюдські цінності, становить певний логічний взаємозв'язок різних галузей знань, діапазон яких розширюється разом із віком та індивідуальним досвідом учня.

Сексуальна просвіта повинна ґрунтуватися на таких *принципах*: принципі виховуючого навчання, науковості, системності й об'єктивності знань, принципі діалогічної взаємодії та психологічної сумісності дорослого з підлітками, принципі випереджувального впливу, орієнтованого на зону найближчого розвитку дитини, принципі апелювання до загальнолюдських цінностей, заснованих на християнській моралі [10, с. 44-47], послідовності, доступності, тактовності тощо.

Сексуальна просвіта учнів має бути спрямована на формування в них таких раціональних *установок*: розуміння процесу розвитку людського організму і привернення уваги не лише до біо-фізіологічних, але й емоційних змін, що супроводжують процес дорослішання і набуття особистісної зрілості; усвідомлення природності прагнення людини до спілкування з особою протилежної статі; розуміння значення приватного життя для щастя людини, вибіркових емоційних стосунків, усвідомлення сутності фізичних стосунків чоловіка і жінки; знання анатомії, фізіології, функціонування статевої сфери, статевих відмінностей, уявлення про фактори ризику (ІПСШ, ВІЛ-інфікування) і фактори їхнього запобігання; розуміння проявів сексуальності в думках, відчуттях, переживаннях, певних діях; усвідомлення соціального значення своєї статевої приналежності, морально-етичних засад статевої поведінки (гендерної) поведінки [5, с. 49].

Подані нами визначення є науково обґрунтованими і містять значний перелік знань, якими повинні оволодіти підлітки у процесі статевого виховання і сексуальної просвіти. Однак у дійсності зміст сексуальної просвіти в загальноосвітніх школах, ПТНЗ, закладах інтернатного типу обмежений вивченням питань фізіології й анатомії розвитку людського організму. І, на жаль, освітній рівень психолого-педагогічних фахівців щодо питань статевоосвітньої тематики залишається на недостатньому рівні відповідно до вимог часу і запитів учнівської молоді, а також до потреб ринку праці.

Ринок праці потребує психолого-педагогічних фахівців (педагогів, психологів, соціальних педагогів, вихователів), які б у процесі статевоосвітньої підготовки учнів здатні були до створення довірливої атмосфери, що має

неформальний характер, природність, невимушеність діалогу, доступність, тобто розуміння учнями специфічної термінології, адекватність у висвітленні суті наукових досліджень, періодичне використання зворотного зв'язку для отримання інформації про те, чи добре учні розуміють, як оцінюють здобуті знання, а також, що саме їх ще цікавить із даної тематики.

Необхідна також науково обґрунтована методика статевого виховання і сексуальної просвіти в роботі з різновіковими категоріями учнів, а особливо зі схильними до деморалізованої поведінки. Корекцію статевого виховання потрібно здійснювати з урахуванням принципу природовідповідності. Його сутність полягає в тому, що кожну дитину слід виховувати, зважаючи на її вікові й індивідуальні особливості [21, с. 263-264], а також на актуальну життєву ситуацію.

Таким чином, науково обґрунтована розробка статевоосвітніх і статевовиховних методик є однією з актуальних проблем статевого виховання і сексуальної просвіти учнівської молоді. У працях І. Кона, Т. Говорун, О. Сечейко подаються схеми трьох моделей статевого виховання, що традиційно склалися у світовій практиці (репресивна, ліберальна, демократична), елементи яких мали місце в історії вітчизняного виховання. Особливого значення розробка методик статевоосвітньої роботи набуває в контексті статевого виховання учнів. Вчені М. Боришевський, В. Васютинський, Н. Волкова, Т. Гурлева, І. Кон, Д. Колесов, В. Кравець, М. Фіцула, В. Черній, вивчаючи психолого-педагогічні особливості підліткового віку, визначають, що основними є проблеми, пов'язані зі статевими аспектами поведінки. Саме в цей період підлітки потребують кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги, що дозволило б їм сформулювати стратегію статевої поведінки, узгодити прагнення з реальними можливостями даного віку [18, с. 4-5].

Хочемо зазначити, що у процесі статевого виховання і сексуальної просвіти підростаючого покоління важливу роль відіграють як численні державні інституції, так і громадські організації, діяльність яких варто всіляко розвивати і підтримувати. Однак необхідно наголосити, що в більшості

випадків їхня діяльність має стихійний, недостатньо кваліфікований і скоординований, однобічний характер. З огляду на це варто акцентувати увагу на необхідності упорядкування діяльності таких організацій: розпочати перепідготовку кваліфікованих психолого-педагогічних фахівців, які вже працюють у них (післядипломна освіта, перепідготовка кадрів при ВНЗ, а також короткотривалі форми підготовки, як-от: курси, семінари, тренінги, конференції й ін.), постійно координувати діяльність державних і суспільних структур, у тому числі шляхом обміну інформацією і досвідом тощо.

Зважаючи на актуальність такого завдання, ще у 1998 р. наказом № 2 від 09.04. “Про невідкладні заходи протидії в Україні розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом” Міністерство охорони здоров’я України з метою повного й ефективного виконання постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.1998 р. № 357 “Про комплексні заходи для запобігання розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом” постановило: вийти з клопотанням до Академії педагогічних наук України щодо включення до навчальних планів загальноосвітніх шкіл, ПТНЗ питань із профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом, правильної сексуальної поведінки, гігієни шлюбу; налагодити й удосконалювати роботу центрів статевого виховання при закладах охорони здоров’я шляхом включення до їхніх просвітницьких програм питань із профілактики хвороб, що передаються статевим шляхом [14]. Зважаючи на викладене, зазначимо, що в навчальних планах освітніх закладів не передбачено певних курсів сексуальної освіти і статевого виховання, а лише виховні години із профілактики девіантної поведінки, які включають проблеми запобігання хвороб, що передаються статевим шляхом тощо.

Кабінет Міністрів України від 09.03.1999 р. № 341 із метою проведення серед підлітків і осіб репродуктивного віку інформаційно-освітніх заходів, спрямованих на підвищення їхньої поінформованості щодо питань СНІДу, почав пропагувати застосування засобів санітарно-гігієнічної безпеки під час статевих зносин, проводити інформаційні кампанії на користь усвідомленого добровільного обстеження на ВІЛ/СНІД майбутніх батьків, постановив: ввести

у вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації викладання спецкурсів із психологічно-соціальних проблем статевого виховання, попередження наркоманії та СНІДу [15]. Проте не у всіх вищих навчальних закладах України такі курси впроваджені.

Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Стратегії демографічного розвитку в період до 2015 р.” передбачається систематична робота задля покращення якісних характеристик рівня життя населення і гармонізації процесів його відтворення на основі відродження духовності української нації та національних традицій, відновлення сімейних цінностей, забезпечення морального здоров’я сім’ї, виховання свідомого батьківства і запобігання соціальному сирітству [20]. Одним з основних завдань такої діяльності є запровадження нових форм і методів статевого виховання дітей і молоді, формування в них навичок здорового способу життя.

Враховуючи накази і постанови Кабінетів Міністрів України, згадані нами вище, перші кроки вже зроблені: впроваджуються спецкурси щодо статевого виховання і сексуальної просвіти у вищих навчальних закладах і в інститутах підвищення кваліфікації психолого-педагогічних працівників. Проте все відбувається досить повільно і неузгоджено. Немає загальнодержавної програми і чітко скоординованої системи впровадження таких предметів до обов’язкового переліку навчальних дисциплін. Однак цікавий і цінний досвід діяльності кількох українських вищих шкіл у цій сфері заслуговує на більш ґрунтовне вивчення, узагальнення і популяризацію, які ми представимо далі.

Так, наприклад, багато уваги приділяється проблематиці статевого виховання і просвіти в Українському Католицькому Університеті (далі УКУ) у Львові. Студенти УКУ вивчають курс “Моральне богослов’я (етика подружнього життя і статева етика)”, в якому з опорою на християнське віровчення розглядаються питання міжстатевих стосунків.

Під керівництвом Катехитичної комісії УГКЦ за участю спеціалістів різних структурних одиниць Української Греко-Католицької Церкви і Катехитично-Педагогічного Інституту Українського Католицького

Університету ініційовано і напрацьовано посібник для вчителя “Тіло – храм Святого Духа. Програма статевого виховання (17-18 років)”.

Програма “Тіло – храм Святого Духа” є доповненням до вже чинних програм християнського виховання і реалізовується в недільних катехитичних школах, парафіях у процесі катехизації дітей і молоді, у центрах формування молодих сімей, у католицьких школах, а також використовується як джерело методичної допомоги під час викладання християнської етики в старших класах загальноосвітніх шкіл. Метою проведення й основним завданням цієї програми є допомога батькам, катехитам, вчителям християнської етики у формуванні особистості підлітків і молоді; у формуванні розуміння статевої як Божого дару, плекання “чистоти серця” і покликання молодої людини до святості у всіх аспектах її життя: соціальному, емоційному, інтелектуальному і духовному.

Зміст програми статевого виховання базується на чотирьох підручниках. У 2006 р. було презентовано перший і другий, у 2007 р. – третій. Четвертий підручник, присвячений батькам, презентований у 2008 р. Програма статевого виховання спрямована на свідоме і відповідальне розкриття духовно-морального потенціалу людини у всіх сферах її життєдіяльності, на усвідомлення ролі статевої у розвитку всіх вимірів людської особи – фізіологічного, психічного, суспільного і духовного [17].

Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського (м. Київ) проводить підготовку кадрів для праці в парафіях, консультаційних кабінетах і центрах при релігійних установах для праці з дітьми, молоддю, батьками, вчителями щодо питань статевого виховання, подружнього і сімейного життя. До інституту приймаються кандидати, в яких є вища освіта і диплом спеціаліста або магістра (з філософських, богословських, педагогічних, психологічних, соціологічних чи правових дисциплін). Для осіб, які не мають вищої освіти, є можливість брати участь у заняттях у ролі вільних слухачів.

Головна мета діяльності згаданого інституту – представити науку про подружжя, сім'ю і виховання більш широкому колу людей на основі філософсько-богословського вчення і використання сучасних наукових здобутків у галузі психології, педагогіки і соціології; навчати принципів, які

гарантують гармонію подружніх стосунків і щасливе сімейне життя, пропагувати здоровий спосіб сімейного життя, родинні цінності, засади правильного виховання дітей і молоді таким чином, щоб знизити кількість розлучень, неповних сімей і запобігти виникненню сімейних дисфункцій; передати слухачам наукові, об'єктивні та педагогічно вартісні знання про статевість людини, її плідність, передумови подружнього і сімейного благополуччя і щастя, викласти вчення Церкви про родинне життя; представити державні програми родинного життя і сформувати навички конструктивної співпраці з батьками [2].

Чимало цікавих і корисних напрацювань мають також і світські навчальні заклади, які діють у різних містах України. Так, наприклад, для практичних психологів загальноосвітніх шкіл, слухачів факультету підвищення кваліфікації Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти передбачений спецкурс “Основи психосексуального розвитку і статевої соціалізації особистості”, мета якого – розширити діапазон професійних знань і вмінь практичних психологів задля оптимальної реалізації у професійній діяльності. Однак, на нашу думку, рамки і зміст такого спецкурсу слід було б значно розширити, зважаючи на його актуальність.

На кафедрі педагогіки і психології підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Луганського інституту післядипломної педагогічної освіти в перелік обов'язкових спецкурсів входить такий: “Статеве виховання дітей і підлітків”, скерований до директорів і заступників директорів шкіл із навчально-виховної та виховної роботи, завідувачів, методистів, вихователів дошкільних навчальних закладів, учителів початкових класів, вихователів шкіл-інтернатів, психологів, соціальних педагогів, учителів фізики, географії, інформатики, основ безпеки життєдіяльності, класних керівників та ін.

На кафедрі соціальної педагогіки Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка також передбачений спецкурс “Основи статевого виховання”, для викладання якого викладачами кафедри були написані методичні рекомендації.

Важливим є також посилення уваги до статевого виховання дошкільнят. Зазначимо, що у 2009 р. О. Черновою і Т. Фіяло було видано посібник “Статеве виховання дітей дошкільного віку”, який рекомендований Міністерством освіти і науки України. У ньому обґрунтовується необхідність статевого виховання дітей дошкільного віку, подана авторська програма “Паростки життя” і розробки конспектів занять, добірка дидактичних, сюжетно-рольових і рухливих ігор, вірші, авторські казки й інше, що сприятиме статевому вихованню дошкільників. Посібник адресовано вихователям, студентам, батькам.

Таким чином, на основі дослідження освітнього рівня психолого-педагогічних фахівців до здійснення статевого виховання, сексуальної просвіти і його відповідності потребам ринку праці можна зробити висновок, що актуальними є зміни в базовій і післядипломній професійній освіті фахівців загальноосвітніх шкіл, ПТНЗ тощо. У сучасних закладах освіти назріла нагальна необхідність практичної підготовки кваліфікованих кадрів, які б були ґрунтовно ознайомлені з науковими основами психогігієни статевого виховання, закономірностями проявів сексуальної поведінки в контексті вікових особливостей учнів, котрі змогли б вчасно виявляти, правильно діагностувати і корегувати поведінку неповнолітніх, схильних до різноманітних девіацій, у тому числі і статевого змісту, проводити профілактичну роботу в цьому напрямі. Потреба є у створенні системи цілеспрямованої підготовки майбутніх психолого-педагогічних кадрів, а також у єдиній державній програмі, культурно-масових заходах, котрі за своїм змістом фактично відповідали би цілям освітньої та медичної моделей профілактичної роботи зі статевого виховання і просвіти, а також потребам ринку праці. Відчувається недостатня кількість фахівців, які володіють міждисциплінарними знаннями на рівні сучасних вимог науки і практики, котрі здатні розробляти і впроваджувати авторські навчальні та профілактичні програми зі статевого виховання, сексуальної просвіти, а також здійснювати кваліфіковану підготовку психолого-педагогічних кадрів для такої діяльності.

Проте вирішення зазначених недоліків, на нашу думку, можливе за умов розробки науково обгрунтованої системи професійної підготовки майбутніх фахівців до статевого виховання і сексуальної просвіти учнівської молоді, зокрема шляхом розробки і впровадження програм, курсів, спецкурсів, постійнодіючих семінарів, семінарів-практикумів, педагогічних студій, соціально-педагогічних тренінгів тощо, спрямованих на підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців відповідно до сучасних вимог ринку праці й оволодіння ними практичними навичками, необхідними в роботі з неповнолітніми.

1. *Васянович, Г. П.* Педагогічна етика : навч.-метод. посіб. / *Г. П. Васянович.* — Львів : Норма, 2005. — 343 с.

2. Інститут релігійних наук св. Томи Аквінського. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.it.dominic.ua>. — Назва з контейнера.

3. Концепція гуманітарного розвитку України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Table/koncsep.htm>. — Заголовок з екрана.

4. *Кравець, В.* Основні підходи до сексуальної соціалізації учнівської молоді в країнах західної та східної Європи / *В. Кравець* // Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн : монографія / [за ред. члена-коресп. АПН України, проф. В. Кравця]. — Тернопіль : Астон, 2009. — С. 172—204.

5. *Кравець, В. П.* Збереження репродуктивного здоров'я вихованців інтернатних закладів : навч.-метод. посіб. / *В. П. Кравець, О. М. Кікінеджи, О. Б. Кізь.* — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. — 180 с.

6. *Максимчук, Н. П.* Психологія сексуального розвитку : навч. посіб. [для студентів ВНЗ] / *Н. П. Максимчук.* — Кам'янець-Подільський : ПП О. А. Буйницький, 2006. — 144 с.

7. *Нагаев, В. В.* Психология сексуальной безнравственности / *В. В. Нагаев.* — Сыктывкар : Общество психологов СССР ; Коми респ. отделение, 1990. — 224 с.

8. Національна доктрина розвитку освіти України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : osvita.ua/legislation/other/2827. — Заголовок з екрана.

9. *Олійник, Л.* Статеве виховання : навчальний посібник з питань здійснення статевого виховання дітей від народження до юнацького віку / *Л. Олійник*. — Миколаїв ПП “Прінт-Експрес”, 2010. — 112 с.

10. *Петрунько, О. В.* Актуальні проблеми сексуального виховання підлітків / *О. В. Петрунько*. — К. : ДЦССМ, 2004. — 80 с.

11. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів : навч. посіб. / [авт. кол. : *В. К. Демиденко* (керівник) та ін.]. — К. : ІЗМН, 1996. — 204 с.

12. *Поясок, Т. Б.* Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : дис... канд. пед. наук : / *Т. Б. Поясок* / 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. — К., 2004. — 20 с.

13. *Приходько, В. М.* Підготовка майбутніх педагогів до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей : наук.-метод. посіб. / *В. М. Приходько*. — Запоріжжя : Прем'єр, 2006. — 288 с.

14. Про невідкладні заходи протидії в Україні розповсюдженню хвороб, що передаються статевим шляхом. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.moz.gov.ua. — Назва з контейнера.

15. Про програму профілактики СНІДу та наркоманії. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. — Назва з контейнера.

16. Проблеми сімейного та статевого виховання дітей і учнівської молоді : наук.-метод. зб. / [відп. ред. *С. О. Свириденко*]. — К. : ІСДО, 1995. — 88 с.

17. Програма – “Тіло – храм Святого Духа”. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.rr.lviv.ua. — Назва з контейнера.

18. *Рибалка, О. Я.* Формування готовності студентів біологічних факультетів до виховання у підлітків культури міжстатевих стосунків : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика

професійної освіти” / *О. Я. Рибалка* ; Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. — Кіровоград, 2005. — 22 с.

19. *Сечейко, О. В.* Статеве виховання підлітків у сучасних умовах / *О. В. Сечейко* // Педагогіка і психологія. — 1999. — № 4 (25). — С. 93—98.

20. Соціальне сирітство в Україні : експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / [авт. кол. *Л. С. Волинець, Н. М. Комарова* та ін.]. — К. : Студцентр, 1998. — 120 с.

21. *Станская, А. А.* Проституция несовершеннолетних – социальная и правовая проблема общества / *А. А. Станская*. — СПб : Асланов ; Юрид. центр Пресс, 2005. — 336 с.

22. *Товажнянський, Л. Л.* Педагогіка управління : навч. посіб. / *Л. Л. Товажнянський, О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, З. О. Чеваньова*. — Х. : НТУ ХП, 2003. — 408 с.

А. Шиделко

Освітній рівень психолого-педагогічних фахівців

і його відповідність потребам ринку праці

Висвітлено дослідження відповідності освітнього рівня психолого-педагогічних фахівців потребам ринку праці, зокрема щодо підготовки молоді до сімейного життя, питань статевого виховання і сексуальної просвіти.

Ключові слова: ринок праці, освіта, моральне виховання, сексуальна просвіта, статево виховання.

А. Шиделко

Образовательный уровень психолого-педагогических специалистов

и его соответствие потребностям рынка труда

Освещены исследование соответствия образовательного уровня психолого-педагогических специалистов потребностям рынка труда, в частности по подготовке молодежи к семейной жизни, вопросам полового воспитания и сексуального просвещения.

Ключевые слова: рынок труда, образование, нравственное воспитание, сексуальное просвещение, половое воспитание.

A. Shydelko

**The educational level of psychological and educational professionals
and its relevance to labor market needs**

Deals with research compliance education level psychological and educational professionals to labor market needs, including the preparation of young people for family life, for sex education and sexual education.

Keywords: labor market, education, moral education, sexual education, sexual education.